

Nº 10 • Mayo 2005

Verbo Xido

Asociación Ecoloxista e Cultural da Terra de Montes

CAMIÑO DO POUSO, 2 • 36560 SOUTELO DE MONTES

BOLETÍN INFORMATIVO DE ECOLOXÍA E CULTURA DA TERRA DE MONTES

E-mail: centroetnografico@yahoo.es / Web: www.cetmo.trazantes.com

O ano de Lorenzo Varela

Malia o desacordo claro dunha parte dos membros da Real Academia Galega, este ano decidiuse dedicar o "Día das Letras Galegas" a Lorenzo Varela, figura fundamental noinxente labor que os nosos exiliados realizaron na diáspora, e que nos serve para lembrar unha época da nosa historia, esquenida ou manipulada. A vida de Lorenzo Varela reflicte o devir histórico do noso país ao longo do século XX, así como o percorrido de moitas outras vítimas da ditadura obligados a abandonar a súa propia terra para salvar a vida ou fuxir dunha atmosfera política, social e cultural pechada e asfixiante.

Os países de América, sobre todo Arxentina, acollerón o maior continxente de exiliados, orixinando unha rede de comunidades galegas que constituíron un tecido asociativo, cultural e organizativo moi importante, favorecendo que se desenvolvesen numerosas actividades e iniciativas que habían incidir na continuidade do galego escrito, na creación e desenvolvemento de numerosas editoriais, coleccións e actividades que mantivesen vivo o facho da cultura galega e na denuncia do asballamento que da cultura e do idioma galegos se estaba a producir na Galiza.

Foi en Bos Aires onde Lorenzo Varela tivo unha maior relación con outro persoero ignorado e esquenrido durante anos por organismos oficiais que pretendían pechar unha porta á nosa historia recente, pero si coñecido na nosa comarca grazas á obra editada por "Verbo Xido", Xosé Otero Espasandín. *Vida e pasamento dun ceredense desterrado*, do historiador Dionisio Pereira e ás varias homenaxes realizadas pola nosa asociación.

Porén, os primeiros contactos entre Varela e Otero Espasandín prodúcense, cando ambos os dous, empuxados polas circunstancias, ben ideolóxicas, ben académicas, chegan a Madrid; alí Lorenzo Varela conecta co grupo P.A.N ("Poetas, andantes, navegantes"), nun comezo pensado como diálogo dun feixe de amigos e logo creando unha revista de contidos literarios e políticos patrocinada por Eduardo Dieste e dirixida por Otero. Nese tempo embárcanse noutro proxecto que pretendía achegar a cultura aos recunchos máis afastados do territorio, ao tempo que tentaba dignificar os valores do noso saber tradicional: as "Misións Pedagógicas", nas que van participar moitos dos colaboradores da citada revista. Desta época xorde unha amizade que non os abandonará ata a súa morte e que dará os seus mellores froitos na diáspora.

Os dous chegan a Bos Aires no ano 1941, despois de pasar por Francia, ambos os dous, e por México, Lorenzo Varela. Alí estan os agardando unha boa parte dos exiliados galegos: Rafael Dieste, Eduardo Dieste, Luís Seoane, Arturo Cuadrado... que os axudan na súa nova andaina no exilio americano.

Á súa chegada comezan a colaborar en revistas e actividades

que se están a realizar nese momento: traballan para a "Colección Oro", da Editorial Atlántida, participan no faladoiro do café Tortoni, conspirando, discutindo, ou construíndo proxectos dende o exilio para denunciar o asballamento que estaba sufrindo o noso país; colaboran na revista El Correo Literario, onde Otero Espasandín escribe unha grande parte dos seus artigos, que serán reseñados por Lorenzo Varela, ben coa súa propia sinatura, ben agochado co pseudónimo de Felipe Arcos Ruíz, asinado coas siglas F.A.R. Destacan as glossas dos libros *La Antártida. Como mito y como realidad* e *El deporte griego*. Salienta o autor das reseñas o acertado do tema e a forma en que Espasandín se confronta a el, así como o rigor científico. Tamén se fai referencia á calidade da súa prosa fronte ao estilo monótono dalgúns outros escritos de contidos semellantes.

A partir do ano 1947, sepáranse fisicamente, xa que Otero Espasandín marcha aos Estados Unidos e Lorenzo Varela permanece en Bos Aires ata o 1976, ano no que volta do exilio despois dunha estadía en Uruguai, unha breve viaxe á Galiza no ano 1960 e unha viaxe por Europa.

A volta á terra de Lorenzo Varela non foi unha experiencia positiva, xa que o autor notou unha indiferenza e un desconocemento cara ao seu labor no exilio, circunstancia que provocou no seu ánimo o desacougo e a incomodidade. Morre en Madrid o 25 de novembro do 1978.

Otero Espasandín xa non volverá máis a Galiza. Malia ter contactos con intelectuais e amigos, e realizar publicacións por mor da morte de Franco: *Gran aturuxo por Galicia que está renacendo* ou polo pasamento do seu grande amigo Rafael Dieste: *Pranto in memoriam de rafael Dieste*, entre outras, pasa os seus derradeiros anos añorando as terras de Ceredo. Morre en outubro do 1987 no exilio americano.

Non debemos esquecer que o labor dos exiliados é fundamental para coñecermos e entendermos o noso pasado e o noso presente. Persoas coma Lorenzo Varela e Otero Espasandín contribúen a dignificar unha época da nosa historia que todos e todas debemos lembrar e transmitir ás xeracións futuras. É loábel que institucións como a R.A.G. se lembren dun home como o homenaxeado neste ano. Aínda así, non debemos esquecer que houbo moitos homes e mulleres que loitaron dende o exilio e que contribuíron ao desenvolvemento dunha Galiza paralela alén das nosas fronteiras. Homes e mulleres que hoxe en día están esquecidos ou manipulados por unha gran parte dos organismos oficiais, que pretenden encubrir baixo a etiqueta de "escritores" únicamente, a persoas que realizaron unha tarefa política, dignificadora e reivindicativa nunha terra allea, como única opción á represión contra os seus dereitos fundamentais como galegos: expresarse na súa propia lingua e loitar por un país ceibe e non supeditado ao xugo españolista.

Ana Alvarez Chamosa

Toponimia de San Miguel de Presqueiras

Esta colleita é unha achega á toponimia da parroquia de San Miguel de Presqueiras, freguesía que abrangue as aldeas de Morgade, San Miguel, Riazón, Outeiro, Guisande e Barro. Pertencen estes lugares ao concello de Forcarei, no cerne da Terra de Montes. O informante foi o veciño José Blanco Adán (78 anos).

Picarós
Revolta, A
Regueiro, O
Xaneira, A
Souto, O
Esparelada, A
Ragorgosa, A
Chaos
Riba da Pereira
Isario, O
Cova de Fiz
Cacharela, A
Roda, A
Pandas, As
Padronciños, Os
Ciguelos
Costa, A
Laxa Barada
Rego da Auga
Rebachán de Riba
Rebachán do Medio
Rebachán de Baixo
Porta Vedra

Portela, A
Laxe Esteiro
Bustelos
Trastabadelo
Ponte Pereiro
Candal
Albatería, A
Macera Brava
Urceira, A
Feal, O
Portela, A
Pedra Cabalgada
Ponte da Urce
Porta Pión
Broca, A
Batuquiños, Os
Riba da Serra
Abaixo da Serra
Llano da Serra
Serra Penelos
Costa, A
Pena da Regueira
Condelas
Sobrelamas
Castro
Valados, Os
Sobre dos Muíños
Fonte de Sobrelamas
Pío, O
Portacoto, O
Fonte da Cruz
Pena, A
Graxola, A
Meicique
Codeseira, A
Carteiras
Cruz, A

Cruceiro
Brañeiro, Os
Redonda, A
Besada, A
Suacasa, A
Pomar, O
Latizada, A
Prado, O
Pedregosa, A
Sieira, A
Albatería, A
Laxa dos Corvos
Cabeciña, A
Volta da Presa, A
Carballeira, A
Filleriña, A
Reconco, O
Nabal de Baixo, O
Nabal de Riba, O
Ludeiro, O
Alequiña
Pandas, As
Padronciños, Os
Costiña, A
Roda, A
Chapela, A
Martillenga, A
Veigas de Riazón, As,
Costa de Riba, A
Costa de Baixo, A
Monte Parada
Torre, A
Suarribada
Valiño, O
Chaira, A
Candaido
Cerqueira

Portela de Barro
Longa de Barro
Prado, O
Coxentiño, O
Correa, A de
Costa de Barro
Cotiño, O
Currelos
Zoña
Val, O
Londenta, A
Grobias, As
Bustelos
Ulleiro, O
Batán, O
Serra, A

Muíños

Marica, O de
Naveiros, O dos
Grobias, O das
Muíño Novo, O
Regueira, O da
Xan Branco, O do
Muíño Vello, O
Muíño da Ponte, O

Ríos

Currelos, De
Coxentiño, Do
Ludenta, Da
Alequiña, Da
Castro, Do

Calendario de actividades

Na súa última asemblea a Asociación "Verbo Xido" acordou un novo calendario de actividades coa finalidade de recuperar a memoria histórica da bisbarra e de promover o coñecemento e conservación do patrimonio cultural da mesma. Entre estas salientan a celebración en Cerededo o 16 de xullo, con motivo da publicación das actas do Congreso da Memoria de Narón, dunha mesa redonda na que participarán investigadores das comarcas do Deza e de Taboirós-Montes. Así, xunto ao historiador cerdedense Dionisio Pereira, o acto contará coa presenza de Manuel Iglesias, de Lalín, e Alberte Maceira, de Bandeira. Outras mesas redondas celebraránse en Lalín (30 de maio) e na Estrada (agosto), organizadas por asociacións culturais de ditas localidades.

Asimismo, o colectivo acordou organizar para o mes de agosto a terceira edición de Terra de Todos -que nesta ocasión terá como sede o concello de Beariz- centrandoa en cuestións medioambientais, e a que están invitados especialistas no tema e coñecedores da situación que atravesa a Terra de Montes, onde a proliferación de parques eólicos, canteiras e minicentrais hidroeléctricas supón moitas veces a destrucción, con carácter irreversible, do noso patrimonio natural.

Por último, está prevista para outono unha xuntanza de distintos colectivos de A Estrada, Forcarei, Cerededo, Lalín e Pontevedra para intercambiar puntos de vista sobre actividades comúns e adoptar acordos de colaboración.

Os Varela de Garellas

Con solar primitivo no coto de Cecebre, partido xudicial de Betanzos, o apellido Varela exténdese por toda Galiza, pero sobre todo pola Coruña e Lugo, fundando en distintos sitios importantes casas. Proba nobreza nas Órdenes Militares de Santiago e de Carlos III, así como en repetidas ocasións na Real Chancillería de Valladolid. En 1876 son feitos, os de esta liñaxe, condes de Ramiráns. Trae como armas, en campo de ouro, cinco barras de sinople (cor verde).

Un apellido tan extendido non podía deixar de ter representación na Terra de Montes, e así, no lugar de Garellas, pertenecente a freguesía de Millerada (concello de Forcarei), Os Varela tamén tiveron morada, entroncando esta casa coa de Hermosende, con solar e pazo brasonado en Millerada. Ambas as dúas liñaxes deron nomes de soña que habían xogar importantes papeis no devir da comarca.

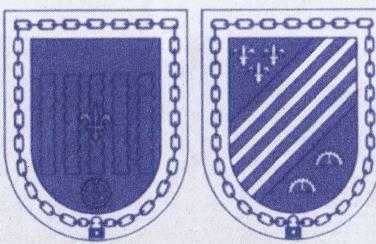
O último dos xuices-meiriños de Montes e primeiro alcalde de Forcarei foi o célebre don Alonso de Soto e Varela, nacido o 16 de maio de 1771 no pazo de Hermosende. Fillo de don Francisco de Soto e Cortés e de dona María Varela Vahamonde, levantou ás xentes da xurisdicción, coa axuda do cura

párroco de Tomonde, don Jacobo Migues e Cortés, o seu parente, contra os invasores franceses a mediados de marzo de 1809, cando estes pisaron por primeira vez a Terra de Montes.

Don Gonzalo Varela foi outro xuíz-meiriño e notario real. Natural de Garellas, coñecemos moi poucos datos da súa labor en Montes. Non obstante, sabemos que en 7 de xullo de 1594, o contador do arzobispo don Juan de Sanclemente, rematou ante este xuíz, en "cinquenta y dos mil maravedises las rentas de la Retención de Montes a García Touriño". Actuou de notario don Juan Sieiro de Ceredo ou veciño de Ceredo.

A casa dos Varela e a de Hermosende habían ter notoria importancia na Terra de Montes. Posuidoras de numerosas propiedades na contorna, ambas familias vén representar a un estamento social, a fidalguía, que nunca tivo unha representación moi ampla na comarca, quizais por mor da escasa capacidade económica da mesma e da proximidade do mosteiro de Acibeiro e da Torre do Castro de Montes, que exercían un forte control sobre os recursos e a vida das persoas.

Teo Silveira

Brasóns dos Varela

Retrincos

No monte (1)

Soutelo de Montes, 25/8/1924

Caíron os deuses xigantes e o tempo foinos soterrando. Dispois a terra criou a tona verde do esquecemento; mais eiquí e acolá as osamentas furan a pelica da terra e amostran a súa brancura. Así se fixeron istes montes grandes e moles.

No día de Galiza quero estar batido po-los ventos enriba d'un sepulcro de xigante, deixando que o meu espírito se fecunde como un ventre e que os meus ollos avisten Compostela na lonxanía azur.

Lonxe dos homes e a carón da Natureza.

Así pasei o día do noso Señor Sant Yago e confeso que na outura síntese un tan ben.

(1) Solto escrito por Castelao en Soutelo de Montes e publicado nos Domingos Literarios de Galicia (3/8/1924).

Os gaiteros de Soutelo nas festas da Cambados no verán do ano 1926 (1)

"(...) Por aqueles días houbo unhas festas como facía moitos anos que non se viran en Cambados; trouxeron para amenizarlas unha banda de música, do mellor de Galicia, e como o militar estaba de moda (2), esta foi a do Reximento de Zaragoza, que se portou ben tanto nos concertos das tardes, como nas verbenas.

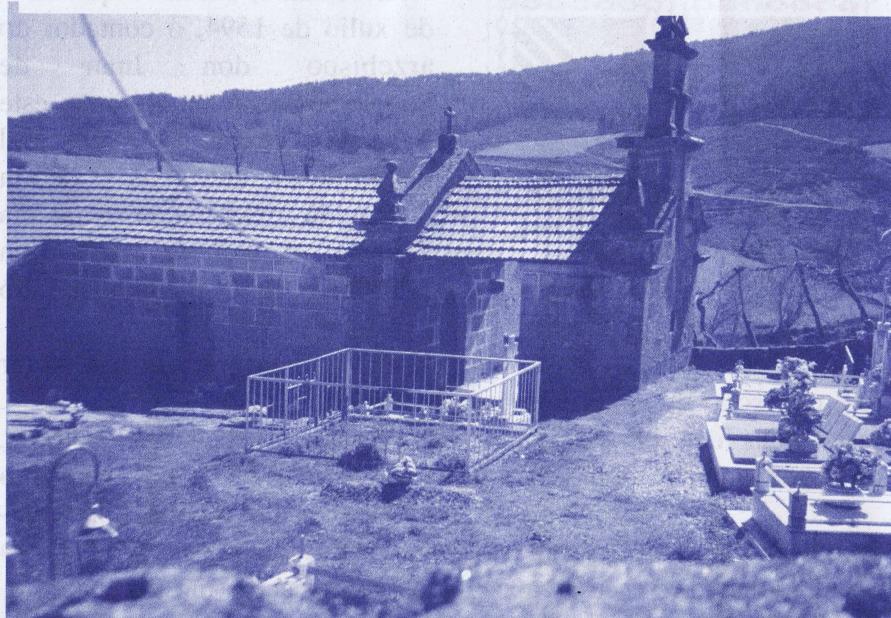
E como complemento, as mellores gaitas do país, as que se fixeron famosas en América e na capital de España e, segundo dicían os ben informados, no só tocaban como non había outras na nación, senón que ademáis bailaban as danzas tradicionais, causando semellante admiración en Madrid que a Raíña dólles un premio aos irmáns menores; tal era a soña que tiñan os Gaiteiros de Soutelo de Montes. E verdadeiramente polo que vimos era ben merecida, pois se a banda de música portouse ben, as gaitas deixaron igualmente satisfeitos a todos (...)".

(1) Esta pequena semblanza foi escrita en castelán polo mariñeiro cambadés Leonor Galíñanes e incluída nas súas "Memorias de un pescador", ainda inéditas. A tradución ao galego débese a Lola Varela.

(2) Daquela, era o tempo da Ditadura de Primo de Rivera.

OS NOSOS VECIN

Amais do noso Cerededo pontevedrés e o Cerededo ourensán (concello de Muíños), atopamos na provincia portuguesa de Trás-Os-Montes, dúas pequenas poboacións nos distritos de Vila Real e Bragança que comparten coas nosas localidades non só o nome senón a austerdade da súa vida e paisaxe.

CERDEDO (BOTICAS)

Lat $41^{\circ} 40' 0N$ Long $7^{\circ} 52' 60W$ Alt 917
metros

Cerededo < Freguesía de Cerededo < Concello de Boticas < Distrito de Vila Real

Cerededo é unha das freguesías do Concello de Boticas e abrangue unha área de 2396 ha con 276 habitantes distribuídos nas poboacións de Coimbró, Casas da Serra e Cerededo.

O Concello aséntase nunha superficie planáltica e está situado na parte norte-oeste de Portugal, provincia de Trás-Os-Montes, distrito de Vila Real, nas Terras do Barroso. Ali atópanse ademais as

serras de Cenabria, Larouco, Geres, Cabreira e Marao. Está atravesado polos ríos Beça, Covas, Terva, Tamega, contendo gran número de ribeiras e corgas.

A súa paisaxe é grave e austera (alta montaña granítica, pobre en vexetación, rica en penedias e vales cubertos por prados de lameiro), gravemente deteriorada pola instalación na propia freguesía dun parque eólico, inaugurado oficialmente por A Eólica da Serra das Alturas, S.A o 14 de decembro de 2004

A precaria calidade de vida fai que os novos abandonen a terra xa que non ven nela unha ocupación de futuro

OS CERDEDENSES

CERDEDO (VINHAIS)

*Lat 41° 57' 0N   Long 7° 2' 60W   Alt 849
metros*

*Cerdedo < Freguesía de Montouto <
Concello de Vinhais < Distrito de
Bragança*

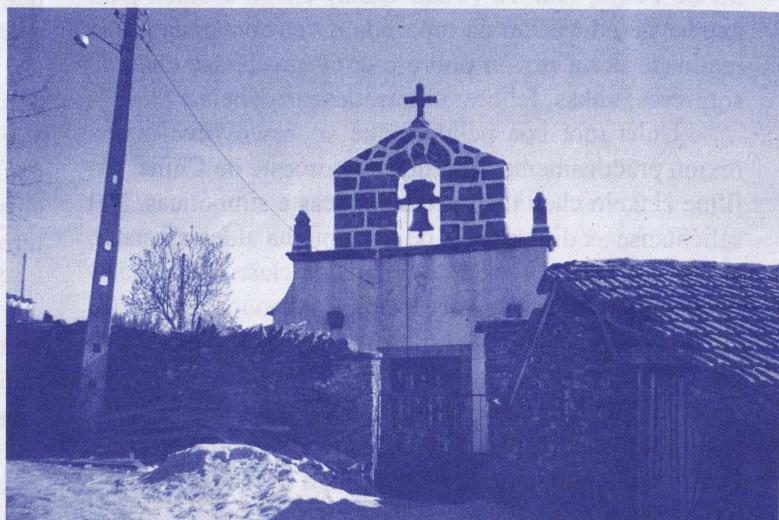
*Cerdedo é unha pequena poboación da
freguesía de Montouto, no Concello de
Vinhais, vila situada no extremo nordeste
de Portugal, provincia de Trás-Os-
Montes, distrito de Bragança.*

*O concello de Vinhais atópase no berce
do río Douro e está atravesado polos ríos
Carbaçal, Tuela, Mente e Baceiro. Terra
de ríos e montes debe o seu nome á abun-
dancia de viñedos que producían viño de exce-
lente calidad.*

A freguesía de Montouto abrangue unha área de 2782 ha nas que se reparten uns 200 habitantes nas poboacións de Carvalhas, Casares, Cerdedo, Montouto e Vilariño de Touças.

A montaña de Montouto, xunto coas serras de Montesinho, da Nogueira e da Coroa (protexida polo monte Ciranelha, que agocha vestixios dun castro luso-romano) constitúe o Parque Natural de Montesinho que, creado no 1979, é unha das maiores areas protexidas de Portugal.

*A súa poboación está constituída na súa mei-
rande parte por vellos que practican unha agri-
cultura de subsistencia baseada en técnicas de
producción tradicionais.*

Maite S. Dapena

Lugar de cerdeiras

O topónimo Cerdedo vén significar terreo poboad de cerdeiras. A árbore das cereixas (*Prunus avium*) foi no pasado espécime abundante no concello pontevedrés, e non só na parroquia de San Xoán (cabeza do municipio), senón en toda a contorna, de aí o chamadeiro. Afamadas foron, en tempos, as cerdeiras da parroquia de Figheroa, ainda que o seu topónimo gabe outros froitos. Loa particular mereceron os froitos (cereixas bicudas) dunha cerdeira, vedraño exemplar, que ata hai pouco reinaba no poboad das Raposeiras (Meilide). As súas proporcionas e anadas xenerosas permitían que un pudiese enche-lo bandullo mentres repousaba deitado encol das súas pólás.

MEILIDE

MEILIDE DA JIAO

Filme de producción chinesa (Xi'an Film Studio Corp.) de 103 minutos de duración, estreado en 2002, dirixido por Yang Yazhou e protagonizado por Ge Zhijun, Sun Haiying, Yuan Quan, Ni Ping, Xu Yajun, Yang Tiahe, Li Wannian, Guo Da e Huang Hong. Li Wei é o autor do guión orixinal. A banda sonora é creación de Zhao Jiping.

A película e o seu realizador obtiveron no ano da estrea senlos Galo de Ouro, o premio cinematográfico máis prestixioso de China.

O título Meilide da jiao, foi traducido ao inglés como Pretty big feet "Pés grandes e fermosos".

Sinopse:

O home de Zhang Meili (Ni Ping), moza aldeá, é condenado a morte. Zhang Meili porá todo o seu empeño en arredar o seu fillo de curta idade do malfadado destino do seu pai. Daquela, amais de nai, convértese na súa mestra. Ao remate converterase na mestra de todos os nenos da aldea. O seu fillo morre á idade de sete anos. Unha mestra de Pekín, Xia Yu (Yuan Quan) chega á aldea para axudar na educación da rapazada. O confrontamento coa realidade desta rexión pobre e erma revelarase chea de sorpresas, unhas, felices; outras, desagradábeis.

Unha moi boa película que se desenvolve nunha rexión prácticamente desértica do noroeste de China. Un filme sinxelo cheo de imaxes poéticas e simbólicas. Nel salientanse as dificultades de vivir nunha aldea afastada, en comparanza coa vida eslamiada da clase media pekinsa. A película achéganos asemade as pouco satisfactorias historias de amor de ambas as dúas mulleres.

Meilide Baiyinna, título traducido ao inglés como "The beautiful Baiyinna" é un outro filme do realizador Han Zhijun producido por Changchun & Movie Channel e estreado no ano 2000.

www.la-grange.net/www.asianfilms.org

MEILIDE HABANA

Os chineses de Cuba, que xa cando habitaran o enclave chinés máis populoso e espléndido de América latina, protagonizan hoxe un rescate a todo tren do seu patrimonio.

Na Habana quedan hoxe uns 400 chineses orixinarios, pero a súa presencia estase facendo sentir coma se fosen un millón.

O seu barrio na capital cubana renace a pasos axigantados, ao pulo de axudas oficiais e privadas. Por outra

banda, os seus descendentes, de sangue mixto e corazón tan chinés coma o dos seus avós, encaran o desafío de ver desaparecer aos seus maiores, tratando de impedir que con eles esvaeza unha das tradicións culturais más enraizadas e pintorescas da nación cubana.

Transcorrida unha década, os froitos deste empeño fanse evidentes. Reconstruíuse un importante sector do outrora bulicioso e sempre activo Barrio Chinés, que algunha vez fora o máis populoso e puxante de toda América latina.

Meilide Habana "Fermosa Habana" é o título dunha canción popular chinesa.

www.chinatoday.com

CAVENCA

BANDA DE MÚSICA DE CAVENCA

Denominábase oficialmente "Banda de Música de Santa Cecilia" mais coñecíase en todo o Alto Minho pola "Música de Cavenca".

Foi formada por un home xenial, o Padre Bernardino, que o azar -ou tal vez non-, levou ate aquel lugar do "Fim do Mundo".

O Padre Bernardino era un refuxiado galego. Nunca se soubo con certeza por que razón procurou alí acocho. Viviu en Cavenca durante moitos anos até que desapareceu do mesmo xeito que tiña aparecido. Quizais fose asasinado durante unha das contadas visitas que fixo á súa terra natal.

Sen embargo, mentres permaneceu en Cavenca, exerceu un apostolado exemplar e acadou o agarimo daquela humilde xente. Destacouse no desenvolvemento dunha moi importante obra social, atinxindo auténticos milagres cos poucos recursos dos que podía dispor.

O expoñente máximo desa obra social foi a creación da banda de música, que espallou os seus estridentes sons por todo o Alto Minho e mesmo polo sur da Galiza.

banalidades.blogs.sapo.pt

CAVENCA VIII

Nome dun pesqueiro de bandeira venezolana apresado polas autoridades das Antillas holandesas na madrugada do 29 de setembro de 2004 por pesca ilegal nas augas territoriais de Aruba. O Cavenca VIII xa fora apresado en xuño de 2000 polo mesmo delicto.

www.kustwacht.an

FESTA REPUBLICANA NA TERRA DE MONTES

Foi o 9 de abril. Había un recordo do frío de inverno en Soutelo de Montes. Na Praza do Gaiteiro, por entre os modernos estafermos de materiais e formas de péssimo gusto que a rodean, Amigos da República de Ourense, algunha xente da bisbarra da Terra de Montes, outra de fóra, e un engadido de Mar de Tinta de Compostela foron recibidos pola Asociación Cultural e Ecoloxista Verbo Xido.

Na Aldea de Arriba, núcleo primitivo de Soutelo que conserva o seu accoledor trazado orixinal, “Verbo Xido” ensinou a casa humilde que acubilla o seu Museo Etnográfico do que poden estar ben orgullosos. Sen ningunha subvención pública, cos únicos cartos das cotas dos socios e das doazóns voluntarias dos visitantes, a cultura material de Terra de Montes, dun pasado non tan afastado, ensínanos os seus secretos. Museo co tacto do auténtico, fartura de folletos, publicacións. Altamente recomendable a súa páxina web www.cetmo.trazantes.com. Altamente recomendable disfrutar dunha visita ao museo, e, quen se dedique á docencia, organizar visitas de alumn@s .Que non está tan lonxe.

“Verbo Xido” prepara en Ceredo unha ampliación do Centro para a cultura inmaterial: relixión, mito, emigración, exilio, xa iniciada na antesala do centro actual.

Sería a metade do día cando “Verbo Xido” nos leva pola ruta do Padre Sarmiento. Camiño medieval coa cara mal lavada polas autoridades incompetentes, a pesar de os de “Verbo Xido” esixirlles e presentarles proxecto completo e modélico de restauración. Pouco antes de o río Castro se facer Lérez, debaixo da ponte medieval, verquido ilegal, denunciado unha e outra vez por “Verbo Xido”. PPcheiro, dixo alguén. Marabilla de camiño que se revolve n'A Revolta para chegar a Cavenca, e mirar Ceredo ao lonxe é mirar a desfeita. Ladrillo cara vista, formas reviradas de pesadelo nas casas novas que matan a harmonía do edificio da Igrexa e ocultan o vello núcleo de Ceredo e a súa antiga eira.

En Cavenca a casa-pazo dos Gosende das Raposeiras, onde se di que foi enxendrada Rosalía. Pazo de XVI e abondoso piche malo entre o pazo e a igrexa do XVI-XVIII. Velllos regos, hoxe reliquias, para que verdezan prados encostados, na corredoiria onde contemplamos carballos que sen dúbida coñeceu Sarmiento. Reparade, di Dionisio, como medra un bido na pola daquel carballo á beira do Río do Seixo. (Lola e Dionisio, anfritrións e guías perfectos e amables, que nos ilustraron e aturaron durante todo o día. Grazas, a eles e a tod@s os de “Verbo Xido”).

Silvas comendo o conxunto pacego das Raposeiras, que foi propiedade dos ascendentes de Martiño Sarmiento perante a indiferenza dos poderes públicos. Á beira, unha fermosa pedra que espera que se cumpran acordos municipais que mandan gravala para sinalar a importancia do lugar. Outra iniciativa da constancia de “Verbo Xido” que se ignora. Postes de cemento novo, iso si, con aramio de espiño atentando contra a sobriedade das pedras antigas, rodeando propiedades privadas, non vaia ser o demo que.

Despois do xantar e despois de Pedre, na Ponte do Barco, visita á cuneta e reivindicación: que se cumpra outro acordo plenario do concello: o monumento que lle debemos á memoria dos veciños do lugar de Figueroa Francisco Arca Valiñas e Secundino Bugallo Iglesias, canteiros e cenetistas asasinados o 13 de agosto de 1936. Emoción. Flores vermellas nas mans de 93 anos do fillo de Francisco, seguido de perto polo fillo de Secundino. O home que atopou os corpos sinalando o lugar exacto onde apareceron os cadávres. Palabras quentes. Gaita que sona, notas da Marcha do Antigo Reino de Galiza que treman.

O fillo de Francisco, Rogelio, 93 anos lúcidos, un seu amigo de 88, vello socialista, a falar entre eles no camiño de volta:

- “Explícame como pode ser. Matáronlle o home e agora vota por quen llo mataron”.

Contesta o fillo de Francisco. Retranca:

- “E el será que lle quería moito”.

En fin. Parabéns pola Festa Republicana. Longa vida aos que resisten, coma floriñas azuis que medran na cuneta da estrada abandonada ou coma toupas a furar nos xardíns de dubidoso gusto da cacicallada inculta. Saúde e longa vida ás-aos que resisten na Terra de Montes e a tod@s os que resisten na Terra.

Xosé Luís Santos Cabanas (Mar de Tinta)

ENTERAMENTOS CIVÍS EN CERDEDO DURANTE A II^a REPÚBLICA

É sabido que no transcurso do período republicano (1931-1936), tivo lugar a primeira (case poderíamos dicir que a única) tentativa en España de separar o Estado da Igrexa Católica. Unha das medidas que se tomaron daquela, foi a de eliminar o control que sobre os cemiterios mantiña o clero católico, para garantir que calquera persoa puidera ser enterrada con dignidade dentro dos recintos funerarios, con independencia das súas crenzas e ideario. Tratábase, pois, de impedir a vergonzosa práctica de soterrar aos ateos e aos seguidores da relixión protestante en campo aberto (“coma os porcos”, segundo se dicía naquela época), ou nos recunchos excluíntes e insalubres que levaban a denominación de “cemiterios de disidentes”.

En Ceredo, como en moitos outros lugares do Estado

Ate hoxe ten chegado a memoria de, cando menos, tres enterramentos civís no Concello de Ceredo na etapa republicana. O máis discreto, por ser o dun meniño, tivo lugar, precisamente, en San Martiño na persoa dun fillo de Benigno Simal Penelas, membro destacado da “Sociedad ‘El Trabajo’”. Anos andados, Benigno tivo que marchar a Arxentina fuxindo da barbarie falanxista e alí morreu sen voltar á súa terra. Aínda hai quen lembra, tamén, o enterro en Pedre dun veciño de Vichocuntín, que retornara como tantos outros do Brasil con ideas espiritistas e insistira en que quería enterrarse con cura; desta volta, o acto foi multitudinario e contou coa asistencia de varias sociedades da “Federación de Agricultores y Obreros de Ceredo” cos seus estandartes e coas súas bandeiras.

“As necrópoles levaron durante aquel breve período o rótulo de Cementerio Municipal”

“Tratábase de impedir a vergonzosa práctica de enterrar aos ateos en campo aberto”

español, as necrópoles levaron durante aquel breve período o rótulo de “cementerio municipal” en troques de cemiterios parroquiais, para escándalo de cregos retrógrados. Entre eles, mesmo houbo ún, falamos do abade de San Martiño, que, ademais, fixo todo o posible para impedir a construción dun novo camposanto fora do entorno da igrexa parroquial. Daquela, o confrontamento entre o párroco Manuel López Vizcaíno, de ideoloxía carlista, e os integrantes da “Sociedad de Agricultores y Obreros ‘El Trabajo’” de Figueroa, adherida á CNT, non deixou de carrexar tráxicas repercusións para estes últimos no intre do golpe militar de xullo de 1936.

A presión da Igrexa Católica para perpetuar o seu influxo tanto na vida como na morte das persoas, fixo difícil a aquela mudanza decidida polas Cortes republicanas, de maneira que cada enterramento civil (ou sexa, sen a presencia de sacerdote no intre da defunción e sen simboloxía relixiosa nin no enterro nin na sepultura) era considerado como un acto cívico que reafirmaba o réxime de liberdades públicas recén instaurado no 14 de Abril de 1931, e daba lugar a verdadeiras manifestacións cidadáns.

Mais o que sí resultou un verdadeiro acontecemento e como tal recolléuno o xornal vigués “El Pueblo Gallego” correspondente ao primeiro día de novembro de 1932, foi a procesión cívica alentada polo enterramento laico dun vello republicano de Castro: José Gómez. Alí, no adro da parroquial de Santa Baia, e con presencia de mil e pico cidadáns procedentes de diversos lugares do Concello (tamén de Presqueiras, Caroi, Sabucedo e San Isidro) convocados por un feixe de entidades republicanas, socialistas e agrarias, o destacado militante do PSOE e benquerido mestre de Ceredo, Francisco Varela Buesa, dirixiu a palabra aos asistentes para dar o derradeiro tributo ao finado correlixionario. Daquela, “Don Paco” rematou o seu discurso cun fermoso canto á República e “hizo resaltar la importancia del laicismo del Estado, único medio de ejercer los ciudadanos con libertad de conciencia sus ideales”.

Se cadra, as palabras daquel recoñecido ensinante posteriormente perseguido e represaliado polos franquistas, teñan áínda hoxe moita razón e sentido.

Dionisio Pereira